

Normy prawne Kościoła katolickiego wobec ubogich

1. Wprowadzenie

Merytoryczna analiza norm prawnych Kościoła katolickiego wobec podniesionego problemu materialnego ubóstwa człowieka i stanowionej przez niego części społeczności państwowej musi prowadzić do odkrycia wartości i celu promulgowanych w Kościele norm prawnych w wymiarze ich **eklezyjalnej służebności**, a mianowicie: należy dokonać rozeznania oceniającego, które wskaże, w jakim zakresie owe normy prawne są pomocne dla wspólnot i wiernych w zakresie osiągnięcia pełnej **komunii** z Chrystusem i Kościołem, jak również, na ile stają się gwarantem zupełnej realizacji integralnej misji Kościoła, a więc, w jakim stopniu służą każdemu wiernemu w **osiągnięciu zbawienia**¹. Refleksja kanonicznoprawna nad kondycją i spójnością wspólnoty Kościoła w procesie radzenia sobie z problemem ubóstwa i ludzi ubogich (**wiernych** i innych adresatów **dziel miłości**) musi prowadzić do wniosków obiektywnych twórczych, budzących nadzieję na uzyskanie przez wiernych wspólnoty eklezyjalnej właściwego miejsca we wspólnocie kościelnej i ludzkiej. Nie możemy patrzeć na ten problem przez pryzmat podnoszonych zawirowań, konfliktów, antagonizmów, jakie powstają na kanwie jednostkowych sprzecznych z prawem zachowań i postaw, choć one nieraz czynią najwięcej zamieszania i kontrowersji.

Należy najpierw postawić pytanie: po co Kościołowi dobra materialne i dobra doczesne, skoro Jego misja wiąże się z celami nadprzyrodzonymi? Faktycznie misja Kościoła odnosi się wprost do osiągnięcia przez wiernych celu ostatecznego – **zbawienia**, ale ten proces dokonuje się w realiach ziemskiego posługiwania. Niewątpliwie bardzo istotnymi wskazaniem są słowa Chrystusa, „że ubogich zawsze mieć będziecie” i „wszystko, co uczyniliście jednemu z tych braci moich najmniejszych, Mnie uczyniliście”. Przywołane tutaj teologiczne inspiracje wyznaczają wiernym **odpowiednią – właściwą** postawę wobec dóbr posiadanych i nabywanych, które mają być traktowane nie jako **cel sam w sobie**, ale jedynie jako **środek umożliwiający** zachowanie godności osoby ludzkiej w codziennym życiu i w codziennych relacjach z innymi: we **wspólnocie wiary**, ale i wobec **innych potrzebujących**. Szczegółowa eksplikacja problemu przeży-

¹ Por. kan. 1752 KPK.

wania ubóstwa i świadomego uczestniczenia w rozwiązywaniu tego stanu w życiu własnym i innych osób znajduje swoją merytoryczną zawartość w **prawach i obowiązkach wiernych**: a więc duchownych, osób prowadzących wspólnotowo i indywidualnie życie konsekrowane (członkowie instytutów zakonnych i stowarzyszeń życia apostołskiego, instytutów świeckich), jak i wiernych świeckich. Dla wszystkich istotne muszą być wskazania kanonicznoprawne, promulgowane w ustawach i nakazach kościelnych przez najwyższego prawodawcę powszechnego i partykularnego (pozycja Biskupa Rzymskiego i diecezjalnego). Normy powszechne znajdują się w zbiorze Kodeks Prawa Kanonicznego, promulgowanym 25 stycznia 1983 r. konstytucją *Sacrae disciplinae leges*.

Promulgowane normy kanoniczne wskazują na wyjątkowy wymiar codziennego świadectwa wiernych, zobowiązując ich do autentycznego życia w tej wspólnocie Kościoła². Potwierdza to charakter, natura i cel promulgowanych norm kodeksowych, które „wiernie stają na straży osiągnięcia zbawienia i przyczyniają się do umocnienia kondycji wiary”, która bezpośrednio wpływa na motywację do osobistego i wspólnotowego przestrzegania obowiązującego porządku prawnego, opisującego i określającego kanoniczny wymiar wszelkich relacji interpersonalnych, istniejących we wspólnocie Kościoła i **wobec świata**, zarówno w wymiarze wewnętrznym, jak i zewnętrznym, jak również istotny wymiar ministerialnego posługiwania w Kościele, co sprawia, że „rozbudzona zostaje w każdym wierzącym aspiracja do wyznawania wiary w jej pełni i z odnowionym przekonaniem, z ufnością i nadzieją”³. Takie przesłanie staje się zobowiązaniem do nieustannego pogłębiania wiary, zachowania jej nienaruszalności w zakresie przekazanego depozytu, jak i pielęgnowania jedności we wspólnocie wszystkich wyznawców Chrystusa, realizujących nakaz misyjnego posłannictwa: „Idźcie i nauczajcie wszystkie narody... zachowujcie to wszystko, co Ja wam powiedziałem... Ja jestem z wami po wszystkie dni, aż do skończenia świata”⁴. Nakaz misyjny staje się nieustanną inspiracją do dynamicznego przepowiadania orędzia Słowa Bożego w historii Kościoła i świata, również do sprawowania kultu Bożego i pełnienia **dziel miłości**.

2. Kanoniczny wymiar zarządzania dobrami doczesnymi

Kościół zachowuje w swoim działaniu należną mu autonomię, niezależnie od obowiązujących w danych społecznościach uregulowań prawnych z zakresu zapewnienia mu możliwości realizowania zasad wolności religijnej. Kościołowi przysługuje nie tylko „prawo głoszenia zawsze i wszędzie zasad moralnych również w odniesieniu do porządku społecznego, oraz wypowiedzania oceny o wszystkich sprawach ludzkich, na ile wy-

² Por. kan. 1 KPK.

³ Por. Benedykt XVI, *List Apostolski z formie Motu Proprio „Porta Fidei” ogłaszający Rok Wiary. Wskazania duszpasterskie na Rok Wiary*, nota Kongregacji Nauki Wiary, n. 9, s. 12.

⁴ Mt 28,19 i Mk 16, 15.

magają tego fundamentalne prawa osoby ludzkiej i zbawienie człowieka”⁵, ale również wrodzone – niezależnie od władzy świeckiej – prawo (*Ius nativum*) do „nabywania dóbr doczesnych, posiadania, zarządzania i alienowania, dla osiągnięcia właściwych sobie celów”⁶. W tym zakresie **depozyt wiary** jest wyjątkowym darem dla tworzących wspólnotę Ludu Bożego, wprowadza bowiem wszystkich do „życia w eklezjalnej komunii dóbr [z Bogiem i ludźmi]” i pozwala na wejście do wspólnoty Kościoła żyjącego w jedności wiernych i w otwartości na potrzeby **świata ubogich**⁷.

Prawodawca jasno wskazał na wyraźną **celowość** nabywania, posiadania, zarządzania i alienowania dóbr doczesnych, które mają stanowić materialną bazę dla realizacji i osiągnięcia właściwych dla Kościoła celów. Należy określić, że dobra doczesne Kościoła to przede wszystkim **rzeczy materialne** (np. przedmioty, obiekty, ziemia), tak ruchome jak i nieruchome, które są własnością Kościoła. Mogą to być również prawa przedstawiające wartość ekonomiczną, które Kościół posiada na rzeczach cudzych, jak prawo użytkowania rzeczy cudzej na podstawie ustaw, umów, czy innych tytułów. Mogą to być również wierzytelności czy też prawo do określonych świadczeń ze strony pewnych osób⁸. Zgodnie z wolą prawodawcy dobrami kościelnymi są wszystkie dobra doczesne, należące do Kościoła katolickiego lub do innych publicznych osób prawnych w Kościele, które posiadają zdolność do nabywania, posiadania, zarządzania oraz alienowania dóbr doczesnych, zgodnie z prawem⁹. Prawodawca potwierdził również, że pod najwyższą władzą Biskupa Rzymskiego, prawo własności dóbr należy do tej osoby prawnej, która nabyła je zgodnie z prawem¹⁰.

Celami podstawowymi i własnymi, ze względu na które Kościół posiada uprawnienie do dysponowania posiadanymi dobrami doczesnymi, są **głównie**: 1 – organizowanie kultu Bożego; 2 – zapewnienie godziwego utrzymania duchowieństwa oraz innych pracowników kościelnych; 3 – prowadzenie dzieł apostołatu i miłości, zwłaszcza wobec biednych¹¹. Tak więc istotnym ograniczeniem zdolności majątkowej Kościoła są cele wyznaczone przez naukę Chrystusa i promulgowane ustawy najwyższego prawodawcy, będącego szafarzem wszystkich dóbr kościelnych¹², z których wynika ukierunkowanie kościelnych dóbr doczesnych na możliwość realizacji celów nadprzyrodzonych¹³, integralnie ze sobą powiązanych. Należy zauważyć i wskazać, że ta szczegółowa celowość jest nową normą kodeksową, której nie było w kościelnym zbiorze prawnym z 1917 r. Określone podstawowe cele własne i główne, dla których Kościół posiada wrodzone prawo posiadania dóbr

⁵ Kan. 747 § 2 KPK; Por. H. Stawniak, *Shużebna rola przepisów prawno-liturgicznych*, „Seminare” 2003, nr 19, s. 7794.

⁶ Por. kan. 1254 § 1 KPK.

⁷ Benedykt XVI, *op. cit.*, n. 1, s. 5.

⁸ Por. E. Szafrkowski, *Podręcznik prawa kanonicznego*, t. 4, Warszawa 1986, s. 273-274.

⁹ Por. kan. 1255 KPK.

¹⁰ Por. kan. 1256 KPK.

¹¹ Por. kan. 1254 § 2 KPK.

¹² Por. kan. 1273 KPK.

¹³ Por. W. Wójcik, J. Krukowski, F. Lempa, *Komentarz do Kodeksu Prawa Kanonicznego*, Lublin 1987, s. 48.

doczesnych, wynikają z natury Kościoła, który jako Mistyczne Ciało Chrystusa jest w rzeczywistości ziemskiej **widzialnym organizmem**, potrzebującym do realizacji właściwych sobie celów określonych dóbr materialnych, co ściśle potwierdza tradycja od czasów apostoelskich do najnowszych, dopełniająca się permanentną praktyką Kościoła – nieustannie rozwijająca się działalność charytatywna, określona jako **działa miłości**. Wspólnoty kościelne od początku swego istnienia posiadały dobra materialne, choć w tym zakresie spotykamy się nawet ze skrajnym zróżnicowaniem co do ilości posiadanych dóbr materialnych, w zależności od poszczególnych okresów historycznych i regionów prowadzenia ewangelizacji. Zawsze jednak spotykamy się z potwierdzonym prawem do posiadania dóbr doczesnych, jednakże wierność Ewangelii wiązała się z ostrzeżeniem ewangelicznym, aby nie dopuszczać się zbytniego gromadzenia dóbr materialnych, zachowując ewangeliczne wezwanie do **umilowania** stanu ubóstwa¹⁴.

3. Normy prawne istotne dla zachowania postawy ubóstwa wśród wiernych

Punktem istotnym dla zachowania postawy ubóstwa są cele podstawowe, z których wynika uprawnienie do posiadania i dysponowania dobrami doczesnymi – materialnymi we wspólnocie Kościoła. Na pierwszym miejscu postawiono możliwość organizowania kultu Bożego, co jest bezpośrednio związane z przygotowaniem miejsca świętego – kościoła, kaplicy – prawnie erygowanego, wyposażonego na stałe w paramenty liturgiczne, które są istotnie konieczne do celebracji liturgicznej, a więc sprawowania służby Bożej i ministerialnego posługiwania w zakresie głoszenia Słowa Bożego oraz udzielania sakramentów i sakramentaliów. Tam, gdzie nie ma możliwości erygowania na stałe miejsca świętego, można ograniczyć się do wybrania miejsca odpowiedniego, a którym będzie można wytworzyć atmosferę modlitwy, skupienia i oddawania czci Bogu bez zbędnych rozproszeń. W przeszłości w wielu przypadkach wspólnoty lokalne korzystały z daru fundatorów, którzy zapewniali środki materialne na budowę świątyni (budowa sakralnej) i budynków kościelnych, które miały służyć wspólnocie wierzących. Nierzadko fundowano szkołę, szpital i inne pomocne zabudowania, zwłaszcza dla celów charytatywnych i promocji poszczególnych dzieł charyzmatycznych. Aktualnie prawo również nie wyklucza korzystania z fundatorów – ofiarodawców, którzy mają prawo **przekazywać dobra doczesne na korzyść Kościoła**, a biskup diecezjalny powinien wiernym przypominać o obowiązku odpowiedniego wspomaganie wspólnoty kościel-

¹⁴ Por. E. Szafrowski, *op. cit.*, t. 4, s. 274; Sobór Watykański II, Konstytucja dogmatyczna *Lumen gentium*, n. 8, [w:] *Sobór Watykański II, Konstytucje, Dekrety, Deklaracje*, Poznań 2002, s. 48 nn; Sobór Watykański II, Dekret o posłudze i życiu kapłanów *Presbyterorum ordinis*, n. 17, [w:] *Ibidem*, s. 478 nn; Sobór Watykański II, Dekret o przystosowanej odnowie życia zakonnego *Perfectae Caritatis*, n. 13, [w:] *Ibidem*, s. 264 nn.

nej, do której przynależą¹⁵. Na innym miejscu prawodawca przypomina wszystkim wiernym o obowiązku zaradzenia potrzebom Kościoła, aby posiadał środki konieczne do sprawowania kultu, prowadzenia dzieł apostołstwa oraz miłości, a także do tego, co jest konieczne do godziwego utrzymania szafarzy. Wierni są również zobowiązani do popierania sprawiedliwości społecznej, jak również do udzielania z **własnych dochodów pomocy biednym**¹⁶.

Posiadane i gromadzone środki doczesne – materialne mają służyć również jako źródło do zapewnienia godziwego utrzymania duchowieństwa oraz innych pracowników kościelnych. Prawodawca bardzo jasno i szczegółowo wskazał – w prawodawstwie powszechnym, jak i partykularnym każdego Kościoła lokalnego – na jakość realizowanego w tym zakresie zobowiązania. Trzeba wyjaśnić, co oznacza godziwe utrzymanie duchowieństwa i innych pracowników, jak również, jak wygląda możliwość zrealizowania prawa duchownych i innych pracowników do godziwego wynagrodzenia w kontekście praw wiernych **ubogich materialnie**, jak również podejmowanych przez Kościół dzieł apostołskich i dzieł miłości – a więc całej palety działań charytatywnych.

Ewangeliczną (teologiczną) przesłankę o słuszności odpowiedniego wynagrodzenia dla duchownych należy upatrywać w biblijnym tekście: „zasługuje robotnik na swoją zapłatę” (Łk 10,7), jak również w słowach św. Pawła z pierwszego Listu do Koryntian: „Pan postanowił, aby z Ewangelii żyli ci, którzy głoszą Ewangelię” (9,14). Nauka soborowa Vaticanum II w tej kwestii postuluje, aby sami wierni zatroszczyli się o zapewnienie kapłanom koniecznych środków do ich godziwego życia, ponieważ prezbiterzy pracują dla dobra Ludu Bożego. Natomiast powinnością biskupów jest uwrażliwianie wiernych odnośnie do zabezpieczenia kapłanom słusznego wynagrodzenia. Prawodawca wskazuje, aby biskupi wydali w tej materii słuszne normy prawne dla swego duchowieństwa. Zdaniem Ojców Soboru, wynagrodzenie powinno być zasadniczo jednakowe dla wszystkich prezbiterów znajdujących się w podobnej sytuacji, z uwzględnieniem pełnionego zadania, jak również okoliczności miejsca i czasu¹⁷. Wynagrodzenie winno być także adekwatne do pozycji duchownego i wystarczać na konieczne potrzeby, np. codzienne utrzymanie, mieszkanie, ubiór, wypoczynek oraz powinno starczyć na wynagrodzenia dla tych, którzy podejmują u kapłana konieczną posługę domową¹⁸.

Obecnie nikt nie powinien mieć już wątpliwości, że duchowni z tej racji, iż poświęcają się kanonicznej posłudze kościelnej, zasługują na wynagrodzenie odpowiadające ich pozycji. **Wynagrodzenie sprawiedliwe** winno zaspokoić potrzeby ich własnego życia oraz zabezpieczyć wypłatę należności dla tych osób, których pomocy prezbiterzy potrzebują¹⁹. Podstawowym obowiązkiem przełożonych jest podjęcie troski, by prezb-

¹⁵ Por. kan. 1261 §§ 1–2 KPK.

¹⁶ Por. kan. 222 §§ 1–2 KPK.

¹⁷ Por. Sobór Watykański II, Dekret o posłudze i życiu kapłanów *Presbyterorum ordinis*, n. 20; Por. kan. 281 § 1 KPK.

¹⁸ Por. Sobór Watykański II, Dekret o posłudze i życiu kapłanów *Presbyterorum ordinis*, n. 20.

¹⁹ Por. kan. 281 § 1 KPK.

terom zapewniono opiekę społeczną na wypadek choroby, niezdolności do posługiwania, ze względu na osiągnięcie wieku emerytalnego bądź ze względu na starość. Ze świadczeń i ubezpieczeń społecznych korzystają dzisiaj prawie wszyscy, stąd duchowni nie powinni pod tym względem stanowić wyjątku²⁰. Prawodawca prawo do odpowiedniego wynagrodzenia przyznał również diakonom żonatym, którzy całkowicie oddali się kościelnej posłudze. Wynagrodzenie powinno gwarantować środki wystarczające na utrzymanie samych diakonów i ich rodzin. Natomiast, jeśli otrzymują wynagrodzenie z racji wykonywania zawodu świeckiego, to te środki winny stanowić podstawę zabezpieczenia ich materialnego bytu²¹.

Prawo partykularne Archidiecezji Wrocławskiej normuje również **sprawę pochodzenia i wysokości środków**, stanowiących bezpośrednio możliwości realizacji prawa prezbiterów do odpowiedniego wynagrodzenia. I tak, najniższe wynagrodzenie osób duchownych zaangażowanych w duszpasterstwie, winno odpowiadać średniej krajowej. W skład wynagrodzenia wchodzi: intencje mszalne, ofiary z kolędy i wypominków, wypłacone *iura stolae* i koszty wyżywienia pokryte z kumulusu *iura stolae*²². Obecnie do tej składowej należy dodać pensje kapłanów katechetów, otrzymywane z racji nauczania w szkołach. Natomiast na środki utrzymania kapłanów zaangażowanych w instytucjach kościelnych Archidiecezji, a więc poza duszpasterstwem, składają się ofiary mszalne, miesięczne pensje, zapewnienie mieszkania, ubezpieczenie w ZUS i inne świadczenia, które zawsze może przyznać Arcybiskup Wrocławski²³. Przyjęte zasady zobowiązują duchownego, w razie niewystarczalności ofiar na zabezpieczenie jego godziwego utrzymania, by poinformował o tym pisemnie władzę Archidiecezji, za pośrednictwem i po zaopiniowaniu przez dziekana, w celu otrzymania pomocy. **Również sprawiedliwość wymaga, aby kapłani z zamożniejszych parafii otoczyli troską prezbiterów pracujących w parafiach ubogich. Także kapłanom chorym nie może zabraknąć środków na leczenie i inne osobiste potrzeby**²⁴. Prawodawstwo partykularne szczegółowo określa podział środków pieniężnych z racji złożenia ofiar mszalnych, *iura stolae*, ofiar z kolędy i wypominek oraz inne dochody i świadczenia przysługujące duchownym w Archidiecezji Wrocławskiej. Jasność zasad pozwala na sprawiedliwe wynagradzanie²⁵.

²⁰ Por. P. Stanisław, *Ubezpieczenia społeczne osób duchownych*, [w:] *Prawo wyznaniowe III Rzeczypospolitej*, Lublin–Sandomierz 1999, s. 257–267; Por. U. Jackowiak, *Ubezpieczenie społeczne duchownych*, „Przegląd Ubezpieczeń Społecznych i Gospodarczych” 1998, nr 5, s. 6–9.

²¹ Por. kan. 281 § 3 KPK.

²² Por. *Zasady wynagradzania osób oraz finansowania urzędów i instytucji kościelnych w Archidiecezji Wrocławskiej*, [w:] *Synod Archidiecezji Wrocławskiej 1985–1991*, Wrocław 1995, s. 414.

²³ Por. *ibidem*, s. 415.

²⁴ Por. *ibidem*, s. 414–415. Na tej zasadzie działa **bratnia pomoc kapłańska**, regularne wspomaganie utrzymania Domu Księży Emerytów, wspomaganie kapłanów chorych, jak również dzieł miłości prowadzonych przez Caritas Polska, Caritas Archidiecezji Wrocławskiej i wspomaganie dzieł misyjnych, w których uczestniczą kapłani i świeccy z terenu Archidiecezji Wrocławskiej oraz praca w Kirche in Not – w zakresie dzieł dla Kościoła na Wschodzie.

²⁵ Por. *ibidem*, s. 412–414.

Z prawem do odpowiedniego wynagrodzenia, w kontekście podejmowania posługi kościelnej, duchowni podejmują **obowiązek skromnego życia**. Zgodnie z nauką Kościoła, **współcześni duchowni powinni prowadzić życie proste i wystrzegać się wszystkiego, co może być oznaką lub faktyczną próżnością**²⁶. Dlatego diakoni, kapłani i biskupi, a więc **duchowni, nie mogą upodobnić się do ludzi świeckich, zwłaszcza w dążeniu do wyszukanego komfortu życia**. Dlatego w codzienności duchownych **przeciwną chrześcijańskiej prostocie i skromności będzie wystawność życia**. Natomiast źródłem dla zachowania postawy skromności winno być przesłanie Objawienia Bożego, które zwraca naszą uwagę na fakt, że osoby głoszące Ewangelię, chociaż żyją w świecie, to jednak nie są z tego świata²⁷. Skromność życia ma pełną wartość ewangelicznego świadectwa, dlatego duchowni winni należycie dbać o dobra materialne, swój wygląd, styl życia, lecz nie powinni ulegać modzie na posiadanie rzeczy najlepszych i najdroższych, co może stać się elementem publicznego zgorzsenia i oskarżenia wysuwanego wobec całego Kościoła.

Prawo kodeksowe **zobowiązuje wszystkich duchownych, nie na zasadzie ścisłego obowiązku lecz kanonicznego zalecenia**, aby część dóbr materialnych, które im przypadły z racji wykonywania urzędu kościelnego, dobrowolnie i chętnie przekazali na pomnożenie dobra Kościoła i **wsparcie dzieł miłości**, a więc dzieł charytatywnych. W nauce prawa mówi się o tzw. **dobrach zbywających**, co oznacza, że duchowny najpierw ze swoich dochodów powinien zapewnić sobie godziwe utrzymanie i zadbać o środki na należyte wypełnienie szczegółowych obowiązków stanu, a resztę uposażenia szczodroliwie przeznaczyć na wymienione wyżej cele²⁸. Podstawą i motywem do przekazania tych dóbr powinna być nie tyle cnota sprawiedliwości, ile chrześcijańska układność, osobista wrażliwość i niekłamana pobożność²⁹.

Dla jasności trzeba przypomnieć, że *bona superflua* to takie, które pozostają do dyspozycji duchownego po zabezpieczeniu godziwego utrzymania i swojej działalności. Nie tworzą ich środki materialne, które duchowny posiadał w innych okolicznościach życia, niż wykonywanie urzędu kościelnego. Klasycznym przykładem mogą być dobra odziedziczone lub otrzymane przez imienną darowiznę. Również należy wskazać, iż godziwe utrzymanie obejmuje codzienne lub okresowe wydatki świadczone przez duchownego na wyżywienie, mieszkanie, ubranie, wynagrodzenie dla osób, które wykonują u niego prace domowe, fundusze na sprawy kultury i wypoczynku, leczenie, zapewnienie warunków gościnności i godnego przyjęcia innych osób, jak również konieczna pomoc dla najbliższych, np. rodziców wymagających opieki. Natomiast zabezpieczenie swojej działalności obejmuje wydatki związane z zakupem pomocy naukowych i duszpasterskich, płacenie podatków, pokrywanie opłat związanych z kursami i zjazdami duszpasterskimi i teologicznymi, permanentne dokształcanie się. W świadczeniu pomo-

²⁶ Por. kan. 282 § 1 KPK.

²⁷ Por. J 17,14–16; 1 Kor 7,31.

²⁸ Por. kan. 282 § 2 KPK.

²⁹ Por. T. Pawluk, *Prawo kanoniczne według Kodeksu Jana Pawła II*, t. 4, Olsztyn 2009, s. 95.

cy materialnej, której źródłem są dobra zbywające, należy uszanować zalecenie Kościoła, by środki te przeznaczać nie na cele filantropijne, lecz na cele kościelne, a więc jako **wsparcie dla dzieł prowadzonych przez Kościół**, np. budowę świątyni, utrzymanie seminarium, dzieła misyjne lub **dzieła miłości**³⁰.

Należy obowiązkowo dodać, że oprócz powyższego Prawodawca w Kodeksie Kanonów Kościołów Wschodnich szczegółowo zalecił wszystkim duchownym katolickich Kościołów Wschodnich **apostolską gorliwość w okazywaniu miłosierdzia i chrześcijańskiej gościnności, szczególnie wobec osób chorych, udręczonych, prześladowanych, wypędzonych i uciekinierów**³¹. Powyższa norma ma swoje pierwotne źródło w bezpośrednich zaleceniach soborowych, które zrodziły się z inspiracji biblijnych, które wprost zobowiązują chrześcijan do świadczenia bliźnim miłości czynnej³². W składaniu tego świadectwa duchowni powinni przewodzić, jako płonący duchem apostołskim i będący dla wszystkich przykładem³³. Apostolska gorliwość **nie została** przez prawodawcę **ograniczona wyłącznie** do realizowana tzw. działalności dobroczynno-charytatywnej wobec osób potrzebujących. Dlatego prawodawca określił również, że **duchowni mają obowiązek udzielania wiernym świeckim z duchowych dóbr Kościoła, zwłaszcza w postaci głoszenia Słowa Bożego i sprawowania sakramentów dla tych chrześcijan, którzy o to proszą, znajdują się w należytej dyspozycji duchowej i nie są związani prawną przeszkodą do przyjmowania sakramentów**³⁴. Prawodawcy zależy bowiem na wypracowaniu pełniejszej gorliwości o zbawienie dusz, często wykraczającej poza wyłączne potrzeby wiernych katolickich Kościołów Wschodnich i Kościoła łacińskiego.

Specjalną kodeksową formą realizacji obowiązku uszanowania świeckich w KKKW jest powinność duchownych katolickich Kościołów Wschodnich uznawania i doceniać godności świeckich, obiektywne uznanie ich własnego udziału w misji wspólnoty Kościoła, zwłaszcza różnorodnych charyzmatów osób świeckich, ich kompetencji i doświadczenia, z zaangażowaniem wykorzystując je dla dobra samego Kościoła, zawsze w sposób przewidziany prawem³⁵.

³⁰ Por. Sobór Watykański II, Dekret o posłudze i życiu kapłanów *Presbyterorum ordinis*, n. 17.

³¹ „*Zelo apostolico ardentis clericis omnibus exemplo sint in beneficentia et hospitalitate praesertim erga aegrotantes, afflictos, persecutionem patientes, exiliatos et profugos*”. Kan. 381 § 1 KKKW; Por. Віктор Д. Поспішил, Східне Католицьке Церковне право. Згідно з Кодексом Канонів Східних Церков, s. 187; Por. Sobór Watykański II, Dekret o posłudze i życiu kapłanów *Presbyterorum ordinis*, n. 8.

³² „Kierując się duchem braterstwa, niech prezbiterzy nie zapominają o gościnności (Hbr 13,1–2), niech praktykują dobroczynność i dzielenie się dobrami (Hbr 13,16), troszcząc się przede wszystkim o chorych, strapionych, obciążonych nadmierną pracą, samotnych, wygnanych z ojczyzny, jak również cierpiących prześladowanie (Mt 5,10)”. *Ibidem*.

³³ Kan. 381 § 1 KKKW.

³⁴ „*Obligatione tenentur clerici, nisi iusto impedimento sunt detenti, suppeditandi ex spiritualibus Ecclesiae bonis verbi Dei praesertim et sacramentorum adiumenta christifidelibus, qui opportune petunt, rite sunt dispositi nec iure a sacramentis suscipiendis prohibentur*”. Kan. 381 § 2 KKKW; Por. Sobór Watykański II, Konstytucja dogmatyczna o Kościele *Lumen gentium*, n. 37.

³⁵ „*Clerici laicorum dignitatem atque propriam partem, quam in missione Ecclesiae habent, agnoscant et promoveant praesertim charismata laicorum multiformia probantes necnon competentiam et experientiam*”.

4. Równoprawna możliwość korzystania ubogich z duchowych dóbr Kościoła

Zasada równoprawności w zakresie możliwości korzystania ubogich z duchowych dóbr Kościoła stanowi o integralności przesłania Kościoła odnoszącego się do własnych celów tej wspólnoty, a mianowicie – **prowadzenie dzieł apostołatu i dzieł miłości, zwłaszcza wobec biednych**³⁶.

Prowadzenie **dzieł apostołatu i dzieł miłości** odnosi się ściśle do działalności ewangelizacyjnej, jednak w swej integralności obejmuje wyjątkowy dla natury Kościoła zakres uświęcającego działania i ministerialnego posługiwania, zwłaszcza przez głoszenie Słowa Bożego i sprawowanie sakramentów świętych, jak również przez formację wiernych do osobistego składania świadectwa wiary żywej i zaangażowanego uczestnictwa w skutecznej realizacji **dzieł apostołskich i dzieł miłości**. Pierwszy zakres znajduje swą realizację w celebracjach świętej liturgii, która jest „urzędowym sprawowaniem kapłańskiego zadania Jezusa Chrystusa i uświęceniem poszczególnych członków Kościoła, jak również przez akty kultu publicznego”³⁷. Natomiast drugi aspekt wiąże się z odpowiednią formacją wiernych do odpowiedzialnej troski o materialne zaplecze, **zapewniające możliwość skutecznego podejmowania dzieł apostołskich i charytatywnych**. W tym posługiwaniu odzwierciedla się prawda, że teologiczno-kanoniczna wizja Kościoła integralnie buduje na porządku stworzenia i porządku zbawienia, co jest najbliższe należytej autonomii człowieka, właściwie realizującej się w jego relacjach wewnętrznych i zewnętrznych. Bogactwo i różnorodność działalności eklezjalnej w tym zakresie musi zapewnić wiernemu zachowanie obszarów jego słusznej autonomii w osobistym zaangażowaniu, przez ten sposób autorealizacji bowiem człowiek wchodzi w osobiste relacje z Bogiem (wolność wobec Bożych propozycji zbawczych), z innymi osobami, czy wspólnotą zorganizowaną w obszarze prawnych porządków: świeckiego i kościelnego.

Budując relacje w toku podejmowania działań w realizacji **dzieł apostołskich i dzieł miłości** we wspólnocie kościelnej zawsze powinno chodzić o okazanie rzeczywistego szacunku dla osoby ludzkiej, jej godności, podmiotowości człowieka oraz uznania powszechności i nienaruszalności jego praw i obowiązków. Stąd Kościół w posługiwaniu ewangelizacyjnym wskazuje na formy budowania trwałej i osobowej wspólnoty **ludzkiej i zbawczej** przez eliminację elementów i postaw zawierających pogardę wobec człowieka, która objawia pewną postać wrogości wobec życia ludzkiego, pogwałca integralność osoby ludzkiej, narusza bezpośrednio godność człowieka. Są to postawy

eorum in bonum Ecclesiae vertentes speciatim modis iure paevisis”. Kan. 381 § 3 KKKW; Por. Sobór Watykański II, Dekret o apostołstwie świeckich *Apostolicam actuositatem*, n. 25.

³⁶ Por. kan. 1254 § 2 KPK.

³⁷ Por. kan. 834 § 1 KPK.

i działania bardzo negatywne, dlatego należy je zawsze postrzegać jako haniebne i pełne sprzeciwu wobec woli Stwórcy³⁸.

Równoprawna możliwość korzystania w duchowych dóbr Kościoła ma swoje zakorzenienie w teologicznej i kanonicznej wizji Kościoła, która winna być realizowana w codziennej pracy i posługiwaniu Kościoła. Zakres korzystania z duchowych dóbr Kościoła zależy jednak od posiadania przez wiernych **rozumienia tajemnicy Kościoła, jego specyfiki**, opisanej w promulgowanych normach prawnych oraz w pielęgnowanej tradycji i zwyczajach. Natura Kościoła jest równocześnie duchowa i instytucjonalna³⁹. W tym znaczeniu prawa i obowiązki wiernych w Kościele mają charakter nadprzyrodzony i będąc integralnie związane z jego działaniem zostają podporządkowane osiągnięciu jedyne go celu, a mianowicie: zbawienia dusz – *salus animarum*. Jest to również cel nadrzędny dla każdej instytucji kościelnej, każdej formy działania eklezjalnego, jak również dla promulgowanych norm prawnych powszechnych i partykularnych przepisów kanonicznych, w których nie ma zupełnie podziału na możliwość osiągnięcia innej pozycji kanonicznej dla bogatych, a innej zupełnie dla ubogich, biednych i odrzuconych przez daną społeczność lub poszczególne osoby⁴⁰. Zbawienie dusz jest celem podstawowym dla każdego, stąd nikt nie może być bezprawnie pozbawiony możliwości korzystania z ministerialnego posługiwania, dzięki któremu dobro wspólne Kościoła dosięga tajemnicy Bożej, tajemnicy życia łaski, dziecięstwa Bożego, zwłaszcza przez uczestnictwo w życiu Trójcy Świętej. W takich okolicznościach Kościół postrzegamy jako wspólnotę chronioną przez duchowy fundament prawa kanonicznego, służący realizacji eklezjalnego posłannictwa, dostępnego dla wszystkich wiernych, którego celem jest zbawienie dusz. To prawo staje się prawem miłości, obecnym w strukturze wspólnoty i łaski, jest gwarantem równoprawności w zakresie korzystania w duchowych dóbr Kościoła.

Dlatego głównym celem posługiwania eklezjalnego jest **dobro każdego wierne go – również ubogiego i biednego**, a zwłaszcza udzielenie mu skutecznej pomocy na drodze do osiągnięcia zbawienia. Mając powyższe na uwadze, zwłaszcza zakres przygotowania do życia sakramentalnego i sprawowania aktów kultu Bożego, Kościół postanowił, że „święci szafarze nie mogą odmówić sakramentów tym, którzy właściwie o nie proszą, są odpowiednio przygotowani i prawo nie wzbrania im ich przyjmowania”⁴¹. Taki ton dyspozycji wynika z prawdy, iż sakramenty nie stanowią prywatnej własności szafarzy czy nawet całego Kościoła, są bowiem czynnościami Chrystusa i Kościoła, ustanowionymi przez Zbawiciela i powierzonymi Kościołowi. Są widzialnymi znakami i środkami zbawienia, przez które wyraża się i wzmacnia wiara, odda-

³⁸ Por. Sobór Watykański II, Konstytucja duszpasterska o Kościele w świecie współczesnym *Gaudium et spes*, nn. 26–27, [w:] *Sobór Watykański II, Konstytucje, Dekrety, Deklaracje*, Poznań 2002, s. 545–546; Por. H. Schwendenwein, *Das neue Kirchenrecht. Gesamtdarstellung*, Graz 1984, s. 133.

³⁹ Por. Sobór Watykański II, Konstytucja dogmatyczna o Kościele *Lumen gentium*, n. 1–8, [w:] *Sobór Watykański II...*, s. 104–111; Por. kan. 204 § 1–2 KPK; kan. 667 KKKW.

⁴⁰ Por. kan. 1752 KPK; Por. H. Schwendenwein, *op. cit.*, s. 523.

⁴¹ Kan. 843 § 1 KPK.

wana jest cześć Bogu i dokonuje się pełne uświęcenie osoby ludzkiej. Sakramenty najpełniej przyczyniają się do tworzenia integralnej kościelnej wspólnoty⁴². Sakramenty są te same dla całego Kościoła i ściśle należą do depozytu wiary. Stąd już od etapu przygotowania wiernych do ich przyjęcia, w dialogu informacyjnym i formacyjnym, jak i w czasie ich udzielania należy wiernie realizować wskazania Kościoła i pilnie przestrzegać tego, co jest wymagane do zakresu ich ważności oraz godziwego sprawowania, udzielania i przyjmowania. Zarówno wszyscy szafarze, jak i proszący o sakramenty winni wiernie uszanować dyscyplinę Kościoła. Stąd ani kapłani, ani wierni, pragnący je przyjąć **nie mogą koniunkturalnie decydować** o udzieleniu sakramentów, samowolnym ograniczeniu prawnych wymagań, bądź piętreniu trudności wobec niektórych osób, nie mogą arbitralnie stawać ponad prawem kościelnym albo normy prawa kanonicznego lekceważyć. Duchowni-pasterze mają obowiązek zatroszczyć się o to, aby proszący o łaskę sakramentów zostali do ich przyjęcia dobrze przygotowani: przez odpowiednią ewangelizację i katechezę, uwzględniając normy wydane przez kompetentną władzę kościelną⁴³. Natomiast tym, którzy nie okażą koniecznej i należytej dyspozycji należy ze spokojem wyjaśnić, dlaczego udzielenie łaski sakramentalnej należy odłożyć. Temu właśnie mają służyć spotkania formacyjne i bezpośrednie w kancelarii parafialnej, odbyte z uszanowaniem dla godności i intymności wewnętrznej każdej osoby ludzkiej.

W kontekście ministerialnego posługiwania pasterzy-duchownych należy uważnie wspomnieć o tradycji i zwyczaju kościelnym, który wiąże się ze składaniem przez wiernych materialnych **ofiar-darów** na potrzeby wspólnoty kościelnej: parafii miejsca udzielania sakramentów i sakramentaliów. Praktyka kościelna w tym zakresie jest bardzo bogata, zróżnicowana, w zależności od form wypracowanych przez zwyczaj i tradycję danej wspólnoty, czerpiąc ze zwyczajów apostoelskich i Kościoła pierwszych wieków, a nawet z tradycji Starego Testamentu i prawa żydowskiego – praktyka dziesięciny.

Praktyka **składania ofiar** wiąże się z realizacją kanonicznego obowiązku prawdziwej i pełnej troski o miejsce sprawowania Najświętszej Eucharystii i innych sakramentów: kościoły i kaplice⁴⁴. **Ofiary mszalne** to przede wszystkim stypendia mszalne, które są dobrowolnie składane kapłanom przez wiernych z racji odprawianej Mszy świętej, w podanych przez nich intencjach. Usilnie zaleca się, aby kapłani odprawiali także Msze święte w intencji **wiernych ubogich**, nawet jeśli nie otrzymali ofiary, czy-

⁴² Por. H. Schwendenwein, *op. cit.*, s. 319; Por. kan. 840 KPK.

⁴³ Por. kan. 843 § 1 KPK.

⁴⁴ Np. Nabożeństwo Gorzkich Żalów, majowe, czerwcowe, październikowe, ekspiacyjne, z racji Triduum i nowenn, w pierwsze czwartki, piątki i soboty miesiąca, na zakończenie roku, w czasie specjalnych grup modlitewnych, w uroczystość Chrystusa Króla, nabożeństwo czterdziestogodzinne. Por. K. Dullak, *Problem odnowy życia sakramentalnego wiernych w świetle ustawodawstwa synodalnego w Polsce w latach 1983–1999*, Warszawa 2001, s. 188–190.

li stypendium mszalnego⁴⁵. Z praktyki ofiar mszalnych, przyjmowanych z racji zamawianych przez wiernych intencji, należy bezwzględnie wyeliminować wszelkie pozory transakcji lub handlu⁴⁶. Dlatego prawodawca kościelny postanowił, że kto niezgodnie z prawem czerpie zysk z ofiar mszalnych, powinien być ukarany cenzurą lub inną odpowiednią karą⁴⁷. Nie wolno również kapłanom określać, szczególnie na własną rękę wysokości składanych ofiar, jak i ustalać specjalnych taks za Mszę świętą. Mogą to natomiast uczynić dekrety Synodu Prowincjalnego, a tam gdzie nie zostały wydane, koniecznie należy stosować się do norm zwyczajowych, obowiązujących w diecezji⁴⁸. Intencje przyjętych do odprawienia Mszy świętych mają być obowiązkowo zapisane w specjalnej: **księdze ofiar mszalnych**.

Należy w tym kontekście wspomnieć o możliwości odprawienia Mszy świętej w kilku lub więcej intencjach jednocześnie. Popularnie mówi się o tzw. **mszach zbiorowych**. W posłudze parafialnej muszą być jednak spełnione następujące przesłanki: 1 – wierni jako ofiarodawcy powinni być poinformowani o tym oraz powinni wyrazić zgodę na połączenie ofiar i intencji w jednej Mszy świętej; 2 – informacja o mszy zbiorowej powinna być jasna, z oznaczeniem miejsca i godziny odprawienia; oraz taka Msza święta nie powinna być odprawiana w parafii częściej niż dwa razy w tygodniu. Ustawodawca kościelny wyraził taką wolę w prawie partykularnym, bazującym na wskazaniach powszechnych Kościoła⁴⁹, umożliwiając tym samym **wiernym ubogim** składanie własnych intencji do wspólnej modlitwy liturgicznej.

W kontekście korzystania z posługi ministerialnej Kościoła prawodawca postanowił, że oprócz prawa zwyczajowego w kompetencji biskupów prowincji kościelnej znajduje się uprawnienie do określenia wysokości ofiar składanych z okazji udzielania sakramentów i sakramentaliów⁵⁰. To samo gremium decyzyjne może również podjąć uchwałę o określeniu opłat za różne akty wykonawczej władzy dobrowolnej lub za wykonanie reskryptów Stolicy Apostolskiej. Jednakże takie normy wymagają zatwierdzenia Stolicy Apostolskiej⁵¹.

⁴⁵ Por. kan. 945 § 1-2 KPK. W tym duchu ustawodawstwo II Synodu Plenarnego w Polsce, zwracając się do duchownych, uprasza ich, aby chętnie i taktownie proponowali osobom najuboższym odprawienie Mszy świętej bez żadnego stypendium. Por. *Drugi Polski Synod Plenarny*, Warszawa 1999, st. 96, s. 178.

⁴⁶ Por. kan. 947 KPK.

⁴⁷ Por. kan. 1385 KPK.

⁴⁸ Prawo partykularne zdecydowanie poleca, aby w tej kwestii duchowni stosowali rozwiązanie najwłaściwsze, a mianowicie: zdecydowanie przyjmować od wiernych ofiary dobrowolne. Nie godzi się również od wysokości złożonej ofiary uzależniać samego faktu odprawienia Mszy świętej, jej bardziej lub mniej uroczystego charakteru. Por. *Synod Archidiecezji Wrocławskiej*, st. 27, s. 286. Synod ełcki przewiduje także w swoich ustawach, że kapłan może również przyjmując od wiernych dobrowolnie złożoną wyższą ofiarę niż przeciętna taksa zwyczajowa, jak również niższą niż przeciętne stypendium, zwłaszcza od osób ubogich. Por. *I Synod Diecezji Ełckiej 1997–1999*, Ełk 1999, st. 678, s. 108.

⁴⁹ Por. Aneks 3: *O Mszach zbiorowych*, [w:] *Drugi Synod Diecezji Wrocławskiej*, s. 151–154.

⁵⁰ Por. kan. 1264 p. 2 KPK.

⁵¹ Por. kan. 1264 p. 1 KPK.

5. Pozycja wiernych ubogich w dochodzeniu sprawiedliwości kanonicznej

Nie ma takiej potrzeby, by ukrywać, że korzystanie z procedur sprawowania sprawiedliwości również w działaniach kościelnych zarówno administracyjnych, jak i procesowych związane jest z aktualnym ponoszeniem materialnych kosztów. Kosztami administracyjnymi i procesowymi obciążone są strony zainteresowane bezpośrednio rozstrzygnięciem wniesionej na forum **świętej władzy rządzenia** (*sacra potestas regiminis*). Regulowanie kosztów sądowych za czynności administracyjne lub procesowe dokonuje się na podstawie przepisów, jakie ustanawia biskup, do którego należy prawo kierowania trybunałem. Przepisy obejmują: – zasądzenia stron za zapłacenie lub zwrot kosztów sądowych; – wynagrodzenia pełnomocników, adwokatów, biegłych i tłumaczy, a także zwrotu kosztów świadkom; – przyznawania bezpłatnej pomocy lub obniżki kosztów; – odszkodowania, jakie winien wypłacić ten, kto nie tylko przegrał w sądzie, lecz lekkomyślnie wszczął spór; – depozytu pieniężnego lub kaucji, którą należy złożyć w związku z wydatkami, które trzeba będzie pokryć, i szkodami do wynagrodzenia. Wolą prawodawcy kościelnego jest, że od orzeczenia w sprawie kosztów, wypłacenia honorariów i szkód nie przysługuje oddzielna apelacja, ale strona może się odwołać w ciągu piętnastu dni do tego samego sędziego, który może zmienić ustaloną kwotę⁵². W skierowanej prośbie strona powodowa winna podać racje, motywy, dla których domaga się zmniejszenia lub zniesienia opłaty. Nie może to być standardowa praktyka, ale strona powodowa w treści prośby winna udokumentować stan realnego ubóstwa, który uniemożliwia jej wypełnienie zobowiązania. Brak możliwości zrealizowania zobowiązania uiszczenia kosztów sądowych w żaden sposób nie może wiernego ubogiego pozbawić możliwości podjęcia działań prawnych: procesowych czy też administracyjnych. W procesach o nieważność małżeństwa tę sprawę rozstrzyga Instrukcja *Dignitas connubii*, której normatywność zobowiązuje trybunały kościelne do opracowania *Regulaminów w sprawie środków na działalność*, w których należy wskazać okoliczności dokonania zmniejszenia lub zwolnienia strony z kosztów sądowych. Dokładne ustalenia winny być zawarte w opracowanym Regulaminie⁵³. W treści norm *Regulaminu* wskazano na stronę powodową lub pozwaną, która ze względów ekonomicznych i trudnej sytuacji materialnej, a więc realnego braku środków materialnych, nie może wnieść wyznaczonych kosztów sądowych. W takiej sytuacji nabywa prawa wniesienia stosownej prośby o zmniejszenie lub zwolnienie z obowiązku uiszczenia kosztów⁵⁴. Decyzję w tej sprawie podejmuje Wikariusz Sądo-

⁵² Por. kan. 1649 § 1-2 KPK.

⁵³ Por. *Regulamin w sprawie środków na działalność Metropolitalnego Sądu Duchownego we Wrocławiu* z dnia 12 października 2012 r., pkt 9–15.

⁵⁴ Por. art. 305, art. 306 n.1 *Dignitas connubii*; A. Dziega i in., *Komentarz do Instrukcji procesowej Dignitas connubii*, Sandomierz 2007, s. 407–409.

wy, po zbadaniu stanu ubóstwa strony wnoszącej prośbę o zmniejszenie lub zwolnienie z kosztów sądowych⁵⁵. Następnie Wikariusz Sądowy prosi proboszcza miejsca zamieszkania zainteresowanych stron o pisemne potwierdzenie stanu ubóstwa, zwłaszcza strony wnoszącej prośbę o zmniejszenie lub zwolnienie z kosztów sądowych. Decyzję ostateczną o zmniejszeniu kosztów sądowych lub o zwolnieniu odnotowuje się w wyroku⁵⁶. Należy się zatroszczyć, aby nikt z racji swego ubóstwa lub braku środków materialnych na pokrycie kosztów sądowych nie był pozbawiony pomocy sądowej Metropolitalnego Sądu Duchownego we Wrocławiu. Należności pieniężne, jakie wynikają z decyzji o zmniejszeniu lub zwolnieniu z kosztów sądowych, w całości pokrywa się z kasy Metropolitalnego Sądu Duchownego we Wrocławiu. Natomiast *honoraria dla adwokatów* uczestniczących w postępowaniu na skutek zlecenia strony, uiszcza wyłącznie strona procesowa, która wydała zlecenie⁵⁷.

Istnieje możliwość zwolnienia z obowiązku uiszczenia kosztów sądowych za prowadzenie instancji w Trybunale Roty Rzymskiej lub w innych dykasteriach Stolicy Apostolskiej, jak również za procedurę administracyjną, a mianowicie np. dyspensa od celibatu i obowiązków wynikających ze święceń diakonatu i prezbiteratu, dyspensa od małżeństwa ważnie zawartego, lecz niedopełnionego, rozwiązanie małżeństwa z racji przywileju Pawłowego lub przywileju wiary. Osoby ubogie mogą prosić Stolicę Apostolską o zwolnienie lub zmniejszenie opłat, ustanowionych dla procedury wydawania tych aktów prawnych. Należy jednak mieć świadomość, że wysokość kwot i zwolnień zostaje pokrywana z budżetu Stolicy Apostolskiej, a więc z ofiar składanych przez wiernych całego świata. Należy więc kierować się poczuciem sprawiedliwości społecznej, jak i odpowiedzialnością za wspólnotę, z której wynika eliminowanie jakichkolwiek działań z motywów egoistycznych.

6. Wnioski – dopowiedzenie

Stan realnego ubóstwa, który może stać się udziałem każdego wiernego, nie pozbawia chrześcijanina obiektywnie nabytej pozycji kanonicznej we wspólnocie Kościoła katolickiego. Zasobność środków i dóbr materialnych lub jej brak nie posiada istotnej wartości i znaczenia dla zakresu korzystania z duchowych dóbr Kościoła, zwłaszcza z głoszonego Słowa Bożego, z ministerialnego korzystania z sakramentów lub sakramentaliów, jak również z realizowania swoich praw w zakresie możliwości dochodzenia do prawdy obiektywnej i określenia własnej pozycji kanonicznej na skutek czynności administracyjnych lub procesowo-sądowych. Natomiast korzystanie przez **wiernych** i inne **osoby ubogie** z prowadzonej i realizowanej w Kościele katolickim działalności

⁵⁵ Por. art. 306 n. 3 *Dignitas connubii*.

⁵⁶ Por. art. 304 § 1 *Dignitas connubii*.

⁵⁷ Por. *Regulamin w sprawie środków na działalność Metropolitalnego Sądu Duchownego we Wrocławiu* z dnia 12 października 2012 r., pkt 15.

charytatywnej – tzw. dzieł miłości – nie zakłada praktycznie żadnych ograniczeń, ten rodzaj działalności jest bowiem na stałe wpisany w skrupulatnie realizowaną **opcję na rzecz ubogich**, integralną z zawartością prawdy fundamentalnej dla przekazu ewangelicznego, który stał się istotową zawartością **depozytu wiary**. Jest sprawdzianem wiarygodności Kościoła i Jego misji.

